

УДК 911.3

Марія Орлова

СТРУКТУРА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

У статті аналізувались передумови формування та перспективи розвитку ринку освітніх послуг України у сфері туризму. Були розглянуті кількісні показники діяльності суб'єктів, що надають освітні послуги у галузі туризму та їх територіальна організація. Наведено коротку характеристику окремих вищих навчальних закладів нашої держави, що провадять освітню діяльність у туристичній сфері. Вивчалась система стандартів вищої освіти як механізм контролю та підвищення якості освітніх послуг. Досліджено ринок праці у сфері туризму України станом на 2012 рік та виявлені його співвідношення з сучасним ринком освітніх послуг.

Ключові слова: освіта у сфері туризму, напрям підготовки «Туризм», вищий навчальний заклад, галузеві стандарти вищої освіти, суб'єкти туристичної діяльності.

Марія Орлова. СТРУКТУРА И ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В СФЕРЕ ТУРИЗМА. В статье анализировались предпосылки формирования и перспективы развития рынка образовательных услуг Украины в сфере туризма. Были рассмотрены количественные показатели функционирования субъектов, предоставляющих образовательные услуги в туристической сфере и их территориальная организация. Приведена короткая характеристика отдельных высших учебных заведений нашей страны, занимающихся образовательной деятельностью в сфере туризма. Изучалась система стандартов высшего образования как механизм контроля и повышения качества образовательных услуг. Исследовался рынок труда в сфере туризма Украины состоянием на 2012 год и его соотношения с современным рынком образовательных услуг.

Ключевые слова: образование в сфере туризма, направление подготовки «Туризм», высшее учебное заведение, отраслевые стандарты высшего образования, субъекты туристической деятельности.

Maria Orlova. THE STRUCTURE AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE NATIONAL EDUCATIONAL SERVICES MARKET IN THE SPHERE OF TOURISM. The article is analyzed the prerequisites for the formation and development prospects of the Ukrainian education market in the sphere of tourism. The quantitative factors of subject function providing educational services in the sphere of tourism and their territorial organization are considered. The short description of individual institutions of higher education in our country included in educational activities in the sphere of tourism are given. The system of higher education standards as the mechanism for monitoring and improving the quality of educational services is studied. The labor-market in the tourism industry of Ukraine till 2012 and its relationship to the modern market of educational services is analyzed.

Keywords: education in the field of tourism, training direction "Tourism", institution of higher education, industry standards for higher education, subjects of tourism activities.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес стрімкого розвитку міжнародного туризму розпочався з другої половини минулого століття. За шість десятиліть, з 1950 по 2012 рр., кількість міжнародних туристів збільшилась з 25 млн. до 1,035 млрд. осіб, тобто у більше ніж 40 разів. Швидкими темпами зростали і обсяги міжнародних туристичних надходжень, сума яких у 2012 році досягла 1,075 млрд дол. США. У 2012 році індустрія туризму налічувала 101,1 млн робочих місць, і зосереджувала 3,3 % від усіх працюючих. У найближчій перспективі розвиток міжнародного туризму не припинятиметься. Експерти Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), прогнозують, у 2030 році обсяг міжнародних туристичних прибуттів досягне 1,8 млрд осіб [15; 17].

В умовах процесу глобалізації світовий процес розвитку туризму не міг оминати Україну, хоча індустрія туризму нашої держави дотепер розвивалась значно повільнішими за середньосвітові темпами. Згідно з даними Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC) у 2012 році туристичний сектор економіки України налічував 386,0 тис. робочих місць (1,9 % від усіх зайнятих), та сформував 29,0 млрд грн. ВВП (2,2 % від загального ВВП країни), обсяг експортних послуг в туризмі становив 44,9 млрд грн. (6,2 % від загального експорту держави), Україну відвідало понад 23 млн іноземних

громадян (включно з одноденними відвідувачами). Прогнози WTTC щодо розвитку індустрії туризму України мають позитивний характер. Очікується, що у 2023 році внесок сфери туризму у ВВП України досягне 49,2 млрд грн (за цінами 2012 року), кількість робочих місць налічуватиме 389,0 тис., зростатиме і кількість іноземних туристичних прибуттів [16].

Туризм належить до надзвичайно динамічних соціально-економічних явищ. Зміни стосуються різноманітних аспектів туристичної діяльності, підходів до обслуговування туристів, напрямків туристичних потоків, мотивації подорожей, контингенту туристів тощо. Однією з основних умов успішного функціонування індустрії туризму будь-якої країни є наявність кваліфікованих кадрів, здатних швидко і правильно реагувати на усі зміни і тим самим забезпечувати конкурентоздатність як окремих підприємств, так і галузі в цілому. Постійний моніторинг ринку освітніх послуг у сфері туризму належить до актуальних наукових завдань, оскільки він може забезпечити своєчасне внесення змін у процес надання освітніх послуг і тим самим сприяти якісній підготовці фахівців з туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питанням якості освітніх послуг у сфері туризму присвячені численні праці вітчизняних науковців: досвід іноземних держав щодо вирішення проблеми кадрового забезпечення галузі туризму розглядала у своїх працях Н.В. Бунтова [1]; організація практич-

ної підготовки майбутніх фахівців з туризму стала об'єктом дослідження Л.В. Польової [5]; Г.І. Михайличенко, аналізувала стандарти вищої освіти у галузі [3]; географія вищих навчальних закладів України, що готують працівників для індустрії туризму та напрямки їх підготовки вивчалися Т. Г. Сокол [12]; ринок освітніх послуг у сфері туризму Донецької області, зокрема система підвищення кваліфікації кадрів, досліджувались Н.Й. Конішевою [2]. У зазначених та інших дослідженнях недостатньо висвітлювались питання, пов'язані зі специфікою суб'єктів, що надають освітні послуги у сфері туризму, а також співвідношення ринку освітніх послуг та ринку праці у туристичній сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи виступає дослідження сучасного стану ринку освітніх послуг у сфері туризму. Реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: огляд системи стандартів вищої освіти в галузі; вивчення специфіки та територіальної організації суб'єктів, що надають освітні послуги у сфері туризму; аналіз співвідношення ринку освітніх послуг та ринку праці у туристичній сфері.

Виклад основного матеріалу. У процесі формування національного ринку туристичних послуг та інтеграції його в світову економіку Україна відчула гострий брак фахівців з туризму. Вищі навчальні заклади нашої держави досить оперативно відреагували на дефіцит кадрів у туристичній сфері зі спеціальною вищою освітою. Один за одним, заклади III та IV рівнів акредитації почали здійснювати підготовку фахівців з туризму. На початковому етапі процес становлення вищої освіти у туристичній сфері носив дещо хаотичний характер. Так, у 2006 році Постановою Кабінету Міністрів України були затверджені три напрями підготовки фахівців з туризму у різних галузях знань – «Менеджмент і адміністрування» (розділ «Соціальні науки, бізнес і право»), «Культура» (розділ «Гуманітарні науки та мистецтво»), «Сфера обслуговування» (розділ «Сфера обслуговування») [11; 12]. У 2009 році постановою Кабміну були внесені зміни до переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, які у тому числі стосувались і «туристичних» напрямів [7]. Чергове реформування вищої освіти з туризму, затверджене відповідною постановою Кабінету Міністрів, сталося у 2010 році, і його результати є чинними дотепер. Наразі існує два напрями підготовки фахівців з туризму у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра 6.030601 «Менеджмент» (галузь знань 0306 «Менеджмент і адміністрування»), де спеціалізація визначається за видами економічної діяльності, наприклад «Менеджмент туристичної індустрії», та 6.140103 «Туризм» (галузь знань 1401 «Сфера обслуговування») [8].

Відповідно до результатів досліджень, проведених науковцями Інституту туризму Федеральних профспілок України, у 2011 році 128 вищих навчальних закладів нашої держави III та IV рівнів акредитації здійснювали підготовку фахівців з туризму. 46 з цих освітніх установ навчали студентів за напрямом 6.140103 «Туризм», 58 – за напрямом 6.030601 «Ме-

неджмент» з туристичною спеціалізацією, 24 – за обома напрямами. Загальна кількість вищих навчальних закладів в Україні станом на 2011 рік становила 854 установи, тобто 15 % з цього числа надавали освітні послуги у сфері туризму [12].

Далі розглядатимуться лише ті вищі навчальні заклади, що навчають бакалаврів напряму підготовки 6.140103 «Туризм», спеціалістів за спеціальністю 7.14010301 «Туризмознавство» (за видами) та магістрів за спеціальністю 8.14010301 «Туризмознавство» (за видами), тобто готують фахівців з туризму у галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» [8; 9]. У 2012-2013 навчальному році 59 ВНЗ (з яких 15 мають приватну форму власності) на території України здійснювали підготовку бакалаврів напряму підготовки «Туризм». Вони прийняли на навчання 3664 студента, у тому числі 797 (близько 22 %) за рахунок державного бюджету. Чисельність студентів, які закінчили навчання і здобули освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра напряму підготовки «Туризм», у 2012-2013 році становила 2845 осіб. Із даної кількості 933 студента було випущено з вищих навчальних закладів, решта ж продовжили навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста та магістра [4].

Станом на 2012-2013 навчальний рік 36 ВНЗ (у тому числі 6 приватної форми власності) займалися підготовкою спеціалістів за спеціальністю 7.14010301 «Туризмознавство» (за видами) та 27 (у тому числі 3 приватної форми власності) – підготовкою магістрів 8.14010301 «Туризмознавство» (за видами). У зазначений період навчання розпочали 1639 спеціалістів (368 (22 %) за рахунок державного бюджету) та 523 магістра (206 (39 %) за кошти держбюджету). Завершили ж навчання 1750 осіб за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста та 376 осіб за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра. Таким чином, у 2012-2013 навчальному році базову освіту у сфері туризму отримало 2845 осіб та повну вищу освіту – 2126 осіб. Загалом ринок праці поповнився 3059 (933 бакалавра та 2126 спеціалістів і магістрів) фахівцями у сфері туризму [4].

Територіальний розподіл закладів, що готують фахівців для туристичної сфери, має нерівномірний характер. Найбільша їх кількість знаходиться у Київській області (враховані і ВНЗ м. Києва), Львівській, Харківській областях та АР Крим (разом з освітніми установами м. Севастополь) [12]. Підготовку майбутніх працівників туристичної індустрії здійснюють ВНЗ різних типів та напрямків: класичні та технічні університети; профільні (аграрні, педагогічні, економічні, харчові, спортивні) університети, академії, інститути.

Наведемо характеристику окремих вищих навчальних закладів, що провадять освітню діяльність у сфері туризму, щоб проілюструвати їх різноманітність. Один із потужних центрів освітньої діяльності у сфері туризму національного масштабу сформувався у місті Києві. Навчання фахівців для туристичного сектору економіки тут провадили ще з радянських часів, а саме з 1972 року, коли були створені Республіканські туристичні курси. У 1982 році на базі курсів організували Українську філію Всесоюзного

Інституту підвищення кваліфікації працівників туристично-екскурсійних організацій. 1988 року установа була реорганізована в Український навчально-методичний центр, який у 1992 році набув статусу Українського інституту туризму, підпорядкованого Федерації профспілок України. У 1994 році Український інститут туризму почав здійснювати освітню діяльність як ВНЗ III-го рівня акредитації, а у 1996 році заклад отримав свою сучасну назву *Інститут туризму Федерації професійних спілок України*. Інститут навчає фахівців з туризму лише в межах галузі знань 0306 «Менеджмент і адміністрування», до його структури входить два факультети: туристичного менеджменту та факультет перепідготовки та підвищення кваліфікації туристсько-екскурсійних кадрів, при якому діють курси фахівців для галузі туризму (менеджери з туризму, екскурсоводи, екскурсоводи зі знанням англійської мови, офіціанти, сомельє) та аніматорів дозвілля.

У *Київському національному університеті імені Тараса Шевченка* фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр (напрямок підготовки «Туризм»), спеціаліст та магістр (напрямок підготовки «Туризмознавство») готують на кафедрі країнознавства та туризму географічного факультету, що була створена у 1990 році.

Київський національний авіаційний університет навчає фахівців з туризму у галузі знань «Сфера обслуговування» (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) на кафедрі країнознавства і туризму у структурі Інституту міжнародних відносин.

Київський університет туризму, економіки і права (КУТЕП) входить до складу Навчально-науково-виробничого комплексу «Туризм, готельне господарство, економіка і право», який було створено у 1995 році з метою підготовки кваліфікованих кадрів у сфері туризму. У складі КУТЕП функціонує факультет туризму, готельного та ресторанного бізнесу. На кафедрі теорії та практики туризму і готельного господарства (створена у 1995 році) проводиться навчання за напрямом підготовки 6.140103 «Туризм» (бакалавр), спеціальностями 7.14010301 (спеціаліст) та 8.14010301 (магістр) «Туризмознавство» (за видами).

Важливий осередок освіти у туристичній сфері, що обслуговує студентів зі східних та центральних областей України, сформувався на базі вищих навчальних закладів Харкова. *Харківський національний економічний університет* здійснює підготовку фахівців з туризму галузі знань «Сфера обслуговування» усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів на кафедрі туризму, яка входить до складу Факультету міжнародних економічних відносин.

У *Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна* навчання бакалаврів напряму підготовки «Туризм», спеціалістів та магістрів спеціальності «Туризмознавство» здійснюють на кафедрі туристичного бізнесу факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу.

Харківська національна академія міського господарства у своєму складі має кафедру туризму та готельного господарства (факультет менеджменту), на якій навчання у сфері туризму проводиться за

двома напрямками підготовки: 6.030601 «Менеджмент», спеціалізація для спеціалістів та магістрів: «Менеджмент готельного, курортного і туристського сервісу», «Менеджмент міжнародного туризму»; 6.140103 «Туризм», спеціалізація для спеціалістів та магістрів: «Екскурсознавство та організація екскурсійної роботи на підприємствах туризму».

На Заході України діяльністю на ринку освітніх послуг у сфері туризму відзначається місто Львів, у якому функціонує спеціалізований заклад *Львівський інститут економіки та туризму*. Кафедра теорії і практики туризму та готельного господарства цього ВНЗ знаходиться у структурі факультету туризму, готельної та ресторанної справи, і здійснює підготовку фахівців з туризму (бакалаврів та спеціалістів) у галузі знань «Сфера обслуговування».

У *Львівському державному університеті фізичної культури* кафедра туризму факультету здоров'я людини і туризму готує фахівців для туристичної індустрії освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра, спеціаліста, магістра (галузь знань «Сфера обслуговування»).

На Півдні України діє досить велика кількість вищих навчальних закладів, які надають вищу освіту у сфері туризму, причому їх територіальна організація носить досить рівномірний характер. У АР Крим навчання бакалаврів напряму підготовки «Туризм», спеціалістів та магістрів спеціальності «Туризмознавство» проводиться на кафедрі туризму географічного факультету *Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*, а також у відокремленому структурному підрозділі даного навчального закладу *Севастопольському економіко-гуманітарному інституті*.

Запорізький національний університет фахівців для індустрії туризму освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр, спеціаліст та магістр у галузі знань «Сфера обслуговування» готує на кафедрі теоретичних основ фізичної культури і туризму факультету фізичного виховання.

У Запоріжжі діє ще один вищий навчальний заклад, що здійснює освітню діяльність у туристичній сфері, *Запорізький національний технічний університет*. Бакалаври напряму підготовки «Туризм», спеціалісти та магістри спеціальності «Туризмознавство» у даному університеті навчаються на кафедрі міжнародного туризму факультету міжнародного туризму та управління.

Першим самостійним державним ВНЗ Одеської області, що почав готувати бакалаврів напряму 6.140103 «Туризм» (у 2003 році) був *Одеський національний економічний університет*. Зараз на кафедрі економіки та управління туризмом факультету міжнародної економіки студенти можуть також здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста та магістра за спеціальністю «Туризмознавство».

Ізмаїльський державний гуманітарний університет фахівців з туризму галузі знань «Сфера обслуговування» (бакалаврів та спеціалістів) готує на кафедрі туризму факультету економіки та інформатики.

З 2011 року здійснює підготовку бакалаврів за напрямом 6.140103 «Туризм» *Одеська національна*

академія харчових технологій, де майбутні фахівці з туризму навчаються на кафедрі ресторанно-готельної справи і туризму факультету інноваційних технологій харчування, ресторанно-готельного і туристичного бізнесу.

Наведений перелік ВНЗ засвідчив не лише різноманітність закладів, що провадять освітню діяльність у сфері туризму, а також різну специфіку структурних підрозділів (факультетів, інститутів, кафедр), на базі яких відбувається підготовка фахівців з туризму. Місцезнаходження вищого навчального закладу, його тип та профіль, а також спеціалізація факультету, в межах якого здійснюється навчання майбутніх працівників туристичної галузі, суттєво впливають на варіативну частину освітньо-професійних програм підготовки. Освітньо-професійна програма підготовки (ОПП) належить до галузевих стандартів вищої освіти та визначає нормативний термін та нормативну частину змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю, встановлює вимоги до змісту, обсягу та рівня освіти й професійної підготовки фахівця [6]. Впровадження ОПП означає, що всі особи, які навчаються, наприклад, за напрямом підготовки 6.140103 «Туризм», у будь-якому вищому навчальному закладі нашої держави мають однаковий перелік навчальних дисциплін, причому зміст, обсяг та терміни вивчення даних навчальних дисциплін теж збігаються. Це називається нормативною складовою навчання і вона досягає

80 % змісту навчання за певним напрямом або спеціальністю. Галузевий стандарт напряму підготовки «Туризм» було впроваджено у 2004 році, оновлення стандарту відбулось у 2010 році [3; 10].

Крім того існує варіативна частина освітньо-професійних програм підготовки, що становить відповідно 20 % від змісту навчання, і належить до стандартів вищої освіти вищих навчальних закладів. В межах цієї варіативної складової ВНЗ може самостійно обирати навчальні дисципліни, визначати їх обсяг, зміст та терміни вивчення. При розробці навчальних планів студентів усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів перш за все потрібно врахувати географічне положення та рекреаційно-туристичні ресурси регіону, у якому функціонує дана освітня установа, а по друге – специфіку самого вищого навчального закладу та структурних підрозділів, в межах якої здійснюється підготовка фахівців з туризму.

Проаналізуємо ринок праці у сфері туризму національного рівня та ринок праці регіонального рівня на прикладі Одеської області (табл. 1). У 2012 році на території України функціонувало 5326 суб'єктів туристичної діяльності: 892 туроператора, 4002 турагенти (юридичні та фізичні особи) та 452 суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність (юридичні та фізичні особи). Кількість усіх зазначених типів суб'єктів туристичної діяльності зросла у порівнянні з 2011 роком [13; 14].

Таблиця 1

Кількість суб'єктів туристичної діяльності України та Одеської області у 2011 та 2012 роках [13; 14]

Суб'єкти туристичної діяльності		Україна		Одеська область	
		2011	2012	2011	2012
1. Юридичні особи, усього		2442	2880	175	183
з них	Туроператори	877	892	116	90
	Турагенти	1472	1887	59	93
	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	94	101	–	–
2. Фізичні особи, усього		2351	2446	86	106
з них	Турагенти	2041	2115	80	103
	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	310	351	6	3

У 2012 році на Одещині діяло 289 суб'єктів туристичної діяльності, з яких 183 становили юридичні особи (90 туроператорів та 93 турагента) та 106 – фізичні особи (103 турагента та 3 суб'єкта, що здійснювали екскурсійну діяльність). За кількістю туроператорів область займає третє місце в Україні, після таких регіонів як місто Київ та АР Крим [14]. Порівняння показників 2012 року із аналогічними за 2011 рік, засвідчує, що навіть за такий короткий термін, ринок праці у сфері туризму Одеської області зазнав деяких змін: загальна чисельність суб'єктів туристичної діяльності зросла на 28 одиниць, при цьому кількість туроператорів зменшилась на 26 одиниць, а кількість турагентів (юридичних та фізичних осіб) зросла на 57 одиниць, у два рази (з 6 до 3 одиниць) зменшилось і число суб'єктів, що здійснювали екскурсійну діяльність [13; 14].

Кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності України та Одеської області та наявність у них спеціальної освіти станом на 2012 рік наведена в табл. 2. Узагальнюючи дану статистичну інформацію зазначимо, що лише 45 % працівників суб'єктів туристичної діяльності України мають спеціальну середню чи вищу освіту, а для суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність (юридичні та фізичні особи) цей показник становить 33 %. В Одеській області 42 % працівників підприємств, що здійснюють туроператорську діяльність, мають фахову підготовку, штат працівників турагентств (юридичних і фізичних осіб) на 45 % укомплектований працівниками з середньою або вищою освітою у сфері туризму. Тобто, показники забезпеченості туристичної індустрії Одеської області кадрами з фаховою освітою близькі до загальнодержавних значень.

Таблиця 2

Кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності України та Одеської області та наявність у них фахової освіти [14]

Суб'єкти туристичної діяльності		Україна		Одеська область	
		Кількість, осіб	З вищою або середньою освітою у сфері туризму	Кількість, осіб	З вищою або середньою освітою у сфері туризму
1. Юридичні особи, усього		12724	5759	756	318
З них	Туроператори	6801	3047	468	198
	Турагенти	5380	2561	288	120
	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	543	151	–	–
2. Фізичні особи, усього		2834	1326	139	70
З них	Турагенти	2279	1119	136	69
	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	555	207	3	1

Висновки. За два останні десятиліття в Україні сформувалась достатньо розгалужена мережа освітніх установ, що здійснюють підготовку фахівців з туризму. Національний ринок освітніх послуг у сфері туризму здатний щороку забезпечувати туристичну індустрію України близько 3 тисячами фахівцями зі спеціалізованою базовою та повною вищою освітою. Наразі показники забезпеченості туристичної індустрії кадрами з фаховою освітою становлять менше 50 % для туроператорів та турагентів, та понад 30 % для суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність. Дефіцит кадрів зі спеціалізованою вищою освітою, що існує станом на 2012 рік (близько 8,5 тис. осіб) сучасний ринок освітніх послуг у сфері туризму може задовольнити протягом трьох років.

Керівникам структурних підрозділів вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку кадрів для туристичної галузі, слід звернути увагу на гострий брак кваліфікованих гідів та екскурсіводів на туристичному ринку праці. Дана проблема може бути вирішена за рахунок запровадження відповідної спеціалізації для студентів, що здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста та магістра (цим

шляхом пішла Харківська національна академія міського господарства) або відкриття при ВНЗ курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів (Інститут туризму Федерації професійних спілок України).

Туристична індустрія є надзвичайно динамічним сектором економіки, що швидко реагує на природні, політичні, економічні, соціальні та культурні процеси у світі, державі, регіоні. Тому регулярне оновлення, з урахуванням змін та тенденцій розвитку глобальної та національної туристичної індустрії, державних (напрями підготовки, спеціальності) та галузевих (освітньо-професійних програм підготовки) стандартів вищої освіти у туристичній сфері має пріоритетне значення.

Зважаючи на різну специфіку суб'єктів освітньої діяльності та структурних підрозділів, що здійснюють підготовку фахівців з туризму, а також відмінності у їх географічному положенні, доцільно використовувати стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів у якості дієвих механізмів контролю та підвищення якості освіти у сфері туризму.

Список використаних джерел:

1. Buntova N.V. Kadrove zabezpechennya haluzi turyzmu z urakhuvannyam mizhnarodnoho dosvidu / N.V. Buntova // Demografiya ta socialna ekonomika. – 2006. – № 2. – S. 136-142.
2. Konischeva N.Y. Udoshkonalennya systemy pidhotovky ta pidvyschennya kvalifikaciyi kadriv sfery turyzmu ta kurortiv / N.Y. Konischeva // Visnyk DITB. – 2011. - № 15. – S. 158-167.
3. Mihaylichenko G.I. Fakhove zabezpechennya haluzevykh standartiv vyschoyi osvity z napryamiv «Menedzhment», «Turyzm» / G.I. Mihaylichenko // Turystychna osvita v Ukraini: problemy i perspektyvy : zbirnyk naukovykh prats. – Kyiv: Tonar, 2007. – S. 199 – 205.
4. Osnovni pokaznyky diyalnosti vyschykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2012 / 13 navchalnoho roku: statystychnyj byuletyn / Derzhavna sluzhba statystyky; vidp. za vypusk I.V. Kalachova. – Kyiv, 2013. – 186 S.
5. Polyova L.V. Osoblyvosti praktychnoyi pidhotovky fachivciv z turyzmu / L.V. Polyova // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – 2012. – № 4 (239). – Ch. 2. – S. 169-175.
6. Pro vyschu osvitu: Zakon Ukrainy / Verhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrainy. – 2002. - № 20. – S. 134.
7. Pro vnesennya zmin do pereliku napryamiv, za yakymy zdiysnuetsya pidhotovka fachivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyum rivnem bakalavra, i pereliku specialnostey, za yakymy zdiysnuetsya pidgotovka fachivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyum rivnem molodshoho specialista:

- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 09.09.2009 № 990 / Verkhovna Rada Ukrayiny – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990-2009-%D0%BF>*
8. *Pro vnesennya zmin do pereliku napryamiv, za yakymy zdiysnuyetsya pidhotovka fahivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyrim rivnem bakalavra, i pereliku specialnostey, za yakymy zdiysnuyetsya pidhotovka fahivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyrim rivnem molodshoho specialista: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 26.05.2010 № 365 / Verkhovna Rada Ukrayiny – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/365-2010-%D0%BF>*
  9. *Pro zatverdghennya pereliku specialnostey, za yakymy zdiysnuyetsya pidhotovka fahivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyrim rivnyamy specialista ta magistra: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 27.08.2010 № 787 / Verkhovna Rada Ukrayiny. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF>*
  10. *Pro zatverdghennya skladovykh haluzevykh standartiv vyschoyi osvity z napryamu 0504 «Turysm»: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 14.06.2004 № 476: zareyestrovano v Ministerstvi yustyciyi Ukrayiny 09.07.2004 za № 863/9462 / Verkhovna Rada Ukrayiny – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0863-04>*
  11. *Pro perelik napryamiv, za yakymy zdiysnuyetsya pidhotovka fahivciv u vyschykh navchalnykh zakladakh za osvityno-kvalifikaciyrim rivnem bakalavra: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 13.12.2006 № 1719: zi zmi-namy, vnesenymy zhidno postanovamy KM / Verkhovna Rada Ukrayiny. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%BF>*
  12. *Sokol T.G. Napryamky pidhotovky fahivciv turysmu u VNZ Ukrayiny / T.G. Sokol; Institut turysmu Federalnykh profspilok Ukrayiny. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/e-Journals/eui/2011_2/11stgyvy.pdf*
  13. *Turystychna diyalnist v Ukrayini u 2011 rotsi: statystichny byuleten / Derzhavna sluzhba statystyky; vidp. za vypusk I.V. Kalachova. – Kyiv, 2012. – S 14-15, 57-58.*
  14. *Turystychna diyalnist v Ukrayini u 2012 rotsi: statystychnyj buleten / Derzhavna sluzhba statystyky; vidp. za vipusk I.V. Kalachova. – Kyiv, 2013. – S 211-212, 253-255.*
  15. *John G.C. Kester. 2011 International Tourism Results and Prospects for 2012 / John G.C. Kester // UNWTO News Conference HQ, Madrid Spain 16 January 2012 – Rezhym dostupu: http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_hq_fitur12_jk_2pp_0.pdf*
  16. *Travel and Tourism. Economic impact 2013 Ukraine / The authority on World Travel and Tourism council. – Rezhym dostupu: <http://www.wttc.org/>*
  17. *UNWTO Tourism Highlights, 2013 Edition / World Tourism Organization. – Rezhym dostupu: http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights13_en_hr_0.pdf*

Summary

Maria Orlova. THE STRUCTURE AND TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE NATIONAL EDUCATIONAL SERVICES MARKET IN THE SPHERE OF TOURISM.

The Ukraine tourism market had the lack of experienced specialists in the sphere of tourism in the early stage of its formation. Higher educational institutions of our country responded very quickly to the shortage of the staff with special education, and began to carry out educational activities in the field of tourism. There were 59 institutions in Ukraine in 2012 that taught bachelors of the training direction 6.140103 "Tourism". These institutions studied 3664 students, 2845 students graduated obtaining appropriate educational qualification levels. Territorial distribution of institutions that teach professionals for the tourism sector is irregular. Most of them are located in Kyiv region (the universities in Kyiv are also taken into account), Lviv and Kharkiv regions and Crimea (including educational institutions of Sevastopol). The training of the future workers of the tourism industry is realized by the universities of different types and directions, the structural departments based on training students in this field also have different specific character. Hence, it is advisable to use the standards of higher education of institutions as effective mechanisms for monitoring and improving the quality of education in tourism.

5326 subject of tourism business functioned in Ukraine in 2012, employing around 15.5 thousand workers. Only 45 % of employees of tourism sphere in Ukraine have special secondary or higher education, and for employees engaged in excursion activities, this rate is 33%. The modern market of educational services in the tourism sector can satisfy the lack of staff with special higher education that exists in 2012 (about 8.5 million people) for three years. The lack of qualified guides and guides is characteristic for the current labor market in the tourism sphere. This problem can be solved by introducing of appropriate specialization for students who obtain a qualification level of specialist and master or opening the university courses in training and skills development.

Keywords: education in the field of tourism, training direction "Tourism", institution of higher education, industry standards for higher education, subjects of tourism activities.